

DİYARBAKIR MÜZESİ'NDEKİ BİR GRUP CAM ESER ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Some observations on a group glass artifacts from Diyarbakır Museum

Yrd. Doç.Dr. Gürol BARIN

Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
baring@dicle.edu.tr

ABSTRACT

Southeast region of Anatolia borders what was Syria in ancient age geography. Then known as Amida, the City of Diyarbakır was much accustomed to the Roman and East Mediterranean-originated goods thanks to its proximity to the trade roads going inwards from Syria and the East Mediterranean basin.

The long history of this region, extending from Prehistoric Age to the collapse of the Byzantine Empire, ensured Diyarbakır Museum to own a rich collection of objects through excavations and purchases. Almost all of the systemic excavations carried out to date were for pre-classical ages. Excavations and studies carried out for Classical Age within the jurisdiction of Diyarbakır Museum are scarce if not nil. Most of this museum's objects dating back to Classical Age were either found in upper layers of the previous excavations, or obtained by way of purchase or confiscation. Of the museum's collections obtained by way of purchase, the largest and richest one is the Collection of Glass Objects. This study focuses on certain selected objects of said collection.

Diyarbakır Museum contains a very large collection of glass objects obtained by way of purchase. This study focuses on four different types of bottles (Fig. 1-4), a bowl (Fig. 5) and a stemmed cup (Fig. 6). The different types of bottles in question, cataloged under 1 to 4, diffused from the 1st to 4th centuries A.D., were originated in the East Mediterranean region, and were made in workshops located in Syria, Palestine, Cyprus and Egypt. The bowl No. 5 (Fig. 5) was also made in a city located within the East Mediterranean basin like the bottles in question and is dated to the 2nd and 4th centuries A.D., while the stemmed-cup No. 6 (Fig. 6) is dated to the 4th to 5th A.D. Considering that this region is close to ancient Syria and had intense commercial ties with it during the Roman Empire period, it might be assumed that the objects described above were made of glasses originated in the East Mediterranean region in general and in Syria in particular. Since they were obtained by way of purchase, it is not possible to pinpoint their place of origin. Furthermore, their similarities with the objects made in Cyprus suggest intense and complex commercial relations. Therefore, they should be categorized broadly as originated in the East Mediterranean region rather than try to pinpoint a center of roduction.

ÖZET

Antik dönemde Suriye ile sınır oluşturan Güneydoğu Anadolu Bölgesi kapsamında bulunan ve Amida olarak bilinen Diyarbakır, Suriye ve Doğu Akdeniz havzasından içeriye yönelen ticaret yollarının yakınında yer alan konumundan kaynaklanan nedenlerle, Roma ve Doğu Akdeniz kökenli ürünlerle tanışmıştır. Arkeolojik çalışmaların Prehistorik dönemler üzerine yoğunlaşması, bölge genelinde klasik çağların yeterince algılanamamasına neden olmuştur. Ancak, başta Diyarbakır Müzesi olmak üzere, diğer müzelerde bulunan ürünler, bölgenin Klasik çağlarının ve devamının aydınlanmasında, az da olsa, önemli veriler sunmaktadırlar. Diyarbakır Müzesi'nde bu amaca hizmet eden satın alma yoluyla oluşturulmuş zengin bir koleksiyon oluşturan cam eserler, ait oldukları dönemin sosyo-kültürel dokusuna kendi açılarından getirdikleri yaklaşımlar açısından ayrı bir öneme sahiptirler.

¹ 1982-2000 yılları arasında muhtelif aralıklarla Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan Hellenistik-Roma dönemi cam eserler üzerine yaptığım bu çalışmada bana her türlü kolaylığı gösteren müze müdürü Necdet. İNAL ve müze müdür yardımcısı Nevin Soyukaya'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Özetle, ayrıntılı envanter kayıtlarına sahip olmamakla beraber, Diyarbakır Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılmış zengin cam eserler arasında, korunma durumları, malzemeleri, üretim teknikleri ve biçimsel ayrıntılarıyla seçilerek çalışmaya konu edilmiş cam eserler, geniş bir coğrafyada, özellikle Roma İmparatorluğu'nun yayılım gösterdiği alanlarda bulunan eserler karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Söz konusu eserler doğrudan benzerlere sahip olmaları yanı sıra, atölye ve yöresel geleneklerden kaynaklanan nedenlerle bazı açılardan farklılık yansıtmaktadırlar. Bununla beraber, hepsinde gözlemlenen ortak özelliklerin başında, üfleme tekniğiyle üretilmiş olmaları gelmektedir ki, bu olgu ürünlerin tamamının Roma dönemine aitliğinde yol göstericidir. Zamansal açıdan yaklaşık İ.S. 1-6. yüzyıllar arasında ilgilendiren tarihleriyle, bölgesel üretimler oldukları kabul edildiğinde, geleneksel bir üretim alanı oldukları anlaşılmaktadır. Öncelikle, İ.S. 1.yüzyıl ile 4. yüzyıl arasında yayılım gösteren, Doğu Akdeniz kökenli Suriye, Filistin, Kıbrıs ve Mısır bulgularıyla benzerlikler yansıtmaları nedeniyle, ya bu merkezlerdeki atölyelerde üretilmiş, ya da bunların etkisinde yerel üretilmiş ürünler olduklarını söylemek olasıdır. söz konusu ürünleri belirli bir merkez ya da atölye üretimi olarak eğlendirmektense, geniş anlamda Doğu Akdeniz üretimleri olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır.

Antik dönemde Suriye ile sınır oluşturan Güneydoğu Anadolu Bölgesi kapsamında bulunan ve Amida olarak bilinen Diyarbakır, Suriye ve Doğu Akdeniz havzasından içeriye yönelen ticaret yollarının yakınında yer alan konumundan kaynaklanan nedenlerle, Roma ve Doğu Akdeniz kökenli ürünlerle tanışmıştır. Yörenin Prehistorik dönemlerden günümüze kadar uzanan geçmişi, zengin bir kültürel birikime sahip olmasıyla sonuçlanmıştır ki, Diyarbakır Müzesi'nin gerek kazılar gerekse satın alma yoluyla zengin bir eser koleksiyonuna sahip olması bunun kanıtı niteliğindedir. Arkeolojik çalışmaların Prehistorik dönemler üzerine yoğunlaşması, bölge genelinde klasik çağların yeterince algılanamamasına neden olmuştur. Ancak, başta Diyarbakır Müzesi olmak üzere, diğer müzelerde bulunan ürünler, bölgenin Klasik çağlarının ve devamının aydınlanmasında, az da olsa, önemli veriler sunmaktadırlar. Diyarbakır Müzesi'nde bu amaca hizmet eden ürünlerin çoğu ya satın alma veya müsadere yoluyla elde edilmiş; çok azı ise kazı bulgusu niteliğindedir. Bunlar arasında, satın alma yoluyla oluşturulmuş zengin bir koleksiyon oluşturan cam eserler, ait oldukları dönemin sosyo-kültürel dokusuna kendi açılarından getirdikleri yaklaşımlar açısından ayrı bir öneme sahiptirler.

Koleksiyonu oluşturan eserler, üretim teknikleri, biçim, dekorasyon ve kullanım amaçlarına göre çeşitlilik ve değişkenlik gösterirler. Envanter kayıtlarındaki eksiklerin de neden olduğu sebeplerden dolayı, sağlıklı bir gruplama yapmak olası olmamakla beraber, korunma durumları, biçimsel özellikleri ve üretim teknikleri yanı sıra, benzerleriyle

karşılaştırmalar yapma, dolayısıyla tanım ve tarihleme konusunda ipuçları sağlayan ve bu özellikleriyle özgünlük yansıtan bir grup cam eser çalışmaya konu edilmiştir. Söz konusu eserlerin tamamı satın alma yoluyla müzeye kazandırıldıkları için, konuyla bağlantılı sorunların çözümüne fazla katkı sağlayabilecek nitelikte olmamakla beraber, en azından, bu ürünlerle temsil edilen bir sanat dalının bölgedeki varlığı ve bağlantılı olarak kültürel ilişkilere getireceği yaklaşımlar açısından bazı veriler sağlayabilecek durumdadırlar¹.

Çalışma kapsamında farklı biçimsel özelliklere sahip ve genel bir adlandırmayla sürahi olarak nitelendirilebilecek dört ürün (Res. 1-4), yuvarlak tabanlı bir kase (Res. 5) ve ayaklı bir kadeh (Res. 6) irdelenmiştir. Yüzeylerinde görülen bazı aşınmalar dışında, genelde iyi korunmuş yapıtlar, üretim teknikleri, renk ve dokularından algılanan farklı malzemeleri, özenli biçimleriyle yetkin bir üretim anlayışının ürünleri durumundadırlar. Farklı müze koleksiyonlarında bulunan benzerlerinden hareketle, anılan tüm farklılıklara rağmen, söz konusu cam eserlerin tamamının Doğu Akdeniz havzası ürünleri oldukları ve değişik dönemleri temsil ettikleri anlaşılmaktadır.

Tabana doğru daralan silindirik gövdesi, dış hatları içbükey şekillendirilmiş yüksek silindirik boynu, dışa taşkın geniş yüzeyli ağız, omuz ve ağız kenarı altından bağlantılı dikdörtgen kesitli, dört loplulu kulpu ve düz tabanı ile üfleme ve kalıplama yöntemiyle üretilmiş ilk ürün, grimsi saydam gövdesi ve siyah kulpuyla daha çok bir flagona benzemektedir (Res. 1)². Yöresel beğeniler, atölye özellikleri ve tercihlerinden kaynaklanan farklılıklar bir tarafa bırakılacak olursa, söz konusu flakon biçimsel açıdan yakın benzerlerini İsrail Müzesi Dobkin Koleksiyonu³, Royal Ontario Müzesi⁴, Corning Müzesi⁵ ve Türkiye Şişe Cam Fabrikalarının Antik Cam Koleksiyonu'nda bulur⁶. Köken ve yayılım alanı olarak Doğu Akdeniz bölgesine mal edilen Dobkin örneği İ.S. 3-4⁷, yine aynı bölge kapsamında "Syrian Class XI" kümesi

² 9/21/84 envanter numarasıyla kayıtlı eserin ağız çapı 4.9, taban çapı 4.7, genişliği 6.0, yüksekliği 11.8 cm. dir.

³ İsraili 2003, No: 332.

⁴ Hayes 1975, No.285.

⁵ Whitehouse 1997, No.329.

⁶ Canav 1985, No. 98.

⁷ İsraili 2003, 257.

içinde değerlendirilen Royal Ontario ürünleri İ.S. geç 3. – erken 4. yüzyıl kapsamında ele alınmıştır.⁸ Örnekler ışığında bu türden cam eserlerin Roma İmparatorluğu'nun hem doğusunda hem de batısında yaygın olduğuna, özellikle Mısır ve Suriye'de tanındığına işaret eden Whitehouse, Corning Müzesi cam eserini İ.S. 3-5. yüzyıllar arasına verir⁹. Satın alma yoluyla koleksiyona kazandırılmış Batı Karadeniz kaynaklı Türkiye Şişe Cam Fabrikaları örneği için tarih önerilmemişse de, diğer ürünlerle yakın benzerlikler yansıtması nedeniyle aynı dönem içinde değerlendirilmelidir. Anılan tüm örneklerin, kuşkusuz kendilerine özgü bazı sorunları olmakla beraber, biçimsel bütünlük yansıtmaları yanı sıra hepsinin ortak özelliği Doğu Akdeniz havzası ürünleri olarak değerlendirilmeleridir¹⁰. Ayrıca, İ.S. 3-5. yüzyıllar arasında değerlendirilen Corning Müzesi örneği dışında, yaklaşık aynı dönem içine dahil edilmeleri de ortak bir karakter olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, buluntu yeri ve ayrıntılı envanter kayıtlarına sahip olmayan Diyarbakır örneğinin de, stilistik özellikleri gereği bu belirlem içinde değerlendirilmesi kaçınılmazdır.

Kremsi beyaz renkli malzemesi, tabana doğru hafif daralan sekizgen gövdesi, akışkan-yatay omuzu, ince-uzun zarif boynu, dışarı taşkın geniş yüzeyli ağız kenarı ile özenli işçilik yansıtan ikinci örnek, diğerlerine oranla daha büyük olan ölçüleriyle farklı bir tipi temsil eder (Res. 2)¹¹. Biçimde algılanan zarif yapı, omuz kenarı ve boynun dudakla birleştiği yerde iliştilen kulpuyla bütünlük sağlamaktadır. Gövdenin sekizgen dilimleri arasındaki ölçüsel birlik, söz konusu sürahinin üfleme ve kalıplama yöntemiyle üretilmiş olduğunu düşündürmektedir. Kaidede bir gülbezek yer almaktadır. Dokusundaki saydamlık; renk bütünlüğü ve iyi korunmuş olmasında gözlemlenen özenli üretim tekniği, söz konusu ürünün yetkin bir anlayışın ürünü olduğunu doğrulamaktadır. Özde, genel biçimsel özellikleriyle yukarıda anılan flagonla benzerlik yansıtmakla beraber, gövdenin sekizgen biçimde şekillendirilmesinde olduğu gibi, ayrıntılarda bazı farklılıklar yansıtmaktadır. Bu benzerlik

⁸ Hayes 1975, 78, 206.

⁹ Whitehouse 1997, 187.

¹⁰ Israeli 2003, 257; Hayes 1975, 78, 206; Whitehouse 1997, 187.

¹¹ Diyarbakır Müzesi'nde 16/17/92 envanter numarasıyla korunan ürünün ağız çapı 5.0, taban çapı 6.5, yüksekliği ise 17.5 cm.dir.

her iki ürünün aynı atölye olmasa bile, aynı geleneğin ürünleri olduklarını düşündürmektedir. Örneğimiz, yayınlanmış eserler arasında koşutlarını Dobkin Koleksiyonu¹² ve Constable-Maxwell koleksiyonunda¹³ bulur. Dobkin örneğiyle doğrudan benzerlik yansıtmakla beraber, diğeri ile tabanda korunan gülbezek uygulamasında olduğu gibi, bazı ayrıntılarda ayrılır. Köken açısından Doğu Akdeniz bölgesine mal edilen Dobkin örneğinin İ.S. 2-3. yüzyıla tarihlendirildiği dikkate alındığında¹⁴, biçim ve üretim tekniklerinde yakın benzerlikler sunan Diyarbakır sürahisinin de aynı döneme ait olabileceği varsayılabilir. Bu durum, söz konusu ürün ile ilk örneğimiz arasında saptanan ilişkiye zamansal açıdan aykırı gelmekle beraber, söz konusu farklılık üretim geleneğinin uzun süre devamına da yorumlanabilir. Bu saptamadan hareketle, söz konusu ürünlerin Doğu Akdeniz üretimi oldukları kabul edilecek olursa, bölgedeki cam üretim geleneğinin sürekliliğini ortaya koymaktadır.

Üfleme tekniği şekillendirilmiş açık yeşil renkli camdan üretilmiş armudi gövdeli üçüncü örnek, iyi korunmuş olmakla beraber, kalıntılardan ağız kenarı ve omuz kesiminden bağlantılı olduğu anlaşılan kulpu kayıptır (Res. 3)²⁰. Yuvarlak bir tabanla sonlanan yaklaşık düzgün küresel gövdesi, ağza doğru daralarak devam eden uzun boynu ve dışa taşkın düz ağız kenarı ile, yetkin bir tekniğin ürünü durumunda olan ürünün omuz boyun geçişinde yuvarlak bir bant yer almaktadır ki, biçimin yeknesaklığına hareketlilik kazandırmış görünmektedir. Yaygın bir forma sahip olan örneğimizin biçimsel açıdan yakın benzerleri, Kıbrıs'tan Pierides koleksiyonu²¹ ve Bodrum Sualtı Müzesi Cam koleksiyonunda görülür²². Bazı ayrıntılarda farklılıklar görülse de, Corning Müzesi Roma camları²³ ve Erimtan Koleksiyonu'ndaki bazı

¹² Israeli 2003, No: 330.

¹³ Constable-Maxwell Collection 1979, No. 127.

¹⁴ Israeli 2003, 256.

²⁰ 1/24/90 envanter kayıt nolu eserin ağız çapı 2.6, taban çapı 6.0, yüksekliği 14.5 cm. dir.

²¹ Aström 1965, No. 795, Fig. 13.

²² Özet 1988, No. 21.

²³ Whitehouse 1997, No. 330.

ürünlerle²⁴ biçimsel benzerliklere sahiptir. İ.S. 2-3. yüzyıla tarihlenen Perides ürünü hariç²⁵, anılan benzer örneklerin tamamı İ.S. 1-2. yüzyıllar arasında değerlendirilmektedir ki, söz konusu zamansal saptama Diyarbakır örneği için de geçerli olmalıdır²⁶. Bu bağlamda, yukarıda anılan örneklerin ait oldukları olası dönemler de dikkate alındığında, Roma döneminde üfleme tekniğinin yaygınlaşmasıyla birlikte artış gösteren cam üretiminden bölgenin de etkilendiğini ve İ.S. 1- 4. yüzyıllar arasında bu alanda etkin olduğunu göstermektedir.

Biçimsel bütünlük ve özenli ayrıntılar içermesi nedeniyle büyük bir olasılıkla kalıplama yöntemiyle üretilmiş olan silindirik gövdeli sürahi, eğimli omuzu, orta kesiminde bombeli ve düz ağız kenarı ile sonlandırılmış boynu ile ünük bir yapıt durumundadır (Res. 4)²⁷. Omuz geçişinden ve ağız kenarına bağlantılı kulpu, üstte bombeli bir çıkıntı ile bütünlendirilmiştir. Yeşilimsi camdan üretilmiş sürahinin yüzeyinde yer yer patina görülür. Doğrudan benzerlere sahip olmamakla beraber, bazı biçimsel ayrıntılardan hareketle, bazı saptamalar yapmak olası görünmektedir. Hafif dışa taşkın ağız yapısıyla, Samaria –Sebaste kazılarında çıkarılan iki²⁸ ve Bodrum Sualtı Müzesi Cam koleksiyonunda bulunan diğer bir ürünle²⁹ benzeşmektedir. Eğik ve akışkan düzenlenmiş omuz biçimiyle Guildhal ve Londra müzelerindeki şişe örneklerini anımsatır³⁰. Yaklaşık silindirik gövdesiyle, Kıbrıs Peirides koleksiyonundan³¹ ve yine Kıbrıs'tan diğer bir örnekle³² uyum gösterir. Kulp ve üzerinde yer

²⁴ Lightfoot-Arslan 1992, No.14.

²⁵ Eser, Vessberg'in tipolojisinde Tip AII grubu kapsamında değerlendirilmiş ve köken olarak Kıbrıs Limasol havzasına mal edilmiştir. Bkz. Aström 1965, 137-139.

²⁶ Armudi gövdeli bu şişenin Bodrum Sualtı Müzesi Cam koleksiyonundaki ağız formu dışında tam benzeri İ.S. 1.-2.yüzyıl'a tarihlenmiş olmakla beraber, kökeni hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir; bkz. Özet 1988, 94. Erimtan Koleksiyonundaki şişe ile Corning Müzesi Sangiorgi Koleksiyonu'ndaki diğer örnek, bütünüyle aynı olmamakla birlikte, form açısından İ.S. 1.-2. yüzyıl'a tarihlenmiş benzerleridir. Bkz. Whitehouse 1997, 188; Lightfoot-Arslan 1992, 47. Erimtan Koleksiyonu'ndaki şişenin kökeni hakkında bir bilgi verilmezken, Corning Müzesi Sangiorgi Koleksiyonundaki sürahi Orta ve Kuzey İtalya'da geniş bir alana yayılan, Batı Akdeniz bölgesi kökenli gibi görünmekle birlikte, Doğu Akdeniz'de özellikle Suriye'de çok sayıda rastlanıldığına işaret edilmiştir (Whitehouse 1997, 188).

²⁷ 11/10/97 envanter numarasıyla kayıtlı eserin ağız çapı 3.0, kaide çapı 4.6, kulp dahil yüksekliği 10.3 cm. dir.

²⁸ Crowfoot 1957, Nos.7, 12; Fig. 94.

²⁹ Özet 1988, No. 95.

³⁰ Charlesworth 1966, Figs. 2-3.

³¹ Aström 1965, No. 807, p. 137-139, Figs. 13.

alan tutamağın en yakın benzeri ise Aya Marina'dan bir şişe üzerinde görülür³³. Samaria-Sebaste benzerleri İ.S. 3.³⁴, Bodrum benzeri ise İ.S. 3-4. yüzyıla tarihlenmektedir³⁵; Londra ve Guildhal müzelerindeki benzer omuz formlu şişeler için İ.S. 1-2. yüzyıl³⁶; gövde formu açısından en yakın benzerleri olan Peirides Koleksiyonundaki şişe ile Kıbrıs'taki örnek için İ.S. erken 2. yüzyıl önerilmiştir³⁷. Bütün bu saptamalar dikkate alındığında, söz konusu Diyarbakır Müzesi örneğinin İ.S. 1-4 yüzyıllar arasındaki ürünlerle bir çok ayrıntıda benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır ki, bu da eserin belirli birikim ve deneyimin ürünü olduğunu ortaya koymaktadır.

Kalıplama yöntemiyle üretilmiş diğer örnek biçimsel özellikleriyle daha çok bir cam kase olarak değerlendirilebilir (Res. 5)³⁸. Yuvarlak tabanı, hafif kalınlaştırılmış düz ağız kenarıyla basit bir biçime sahiptir. Sütbeyazı şeffaf camdan üretilmiş kase, en yakın benzerlerini Kıbrıs³⁹ ve Heerlen Belediye Müzesi cam eserleri⁴⁰ arasında bulur. Diğer bir paraleli ise Türkiye Şişe Cam Fabrikalarının koleksiyonunda görülür⁴¹. Kıbrıs'taki benzeri İ.S. 2.-3.⁴², Heerlen Belediye Müzesi'ndeki için ise İ.S. 3.-4. yüzyıl önerilmiştir⁴³. Zamansal açıdan değerlendirilmemiş Türkiye Şişe Cam Fabrikaları örneği ise, diğerleri dikkate alındığında yaklaşık olarak İ.S. 2-4. yüzyıllar arasında olmalıdır⁴⁴. Diyarbakır örneğinin benzerleri için önerilen tarihler esas alındığında, söz konusu ürünün de aynı dönem içinde değerlendirilmesi gerekir.

³²Vessberg 1952, No: 21, Pl. 5.

³³Aström 1965, No. 8, Figs. 2-3.

³⁴Crowfoot 1957, 408-410.

³⁵Özet 1988, 141.

³⁶Charlesworth 1966, 27 vdd.

³⁷Aström 1965, 137-139; Vessberg, 114-115.

³⁸5/9/82 envanter numarasıyla kayıtlı kase için ağız çapı 8.6, yüksekliği 8.0 cm.dir.

³⁹Vessberg 1952, No: 17.

⁴⁰Isings 1971, No. 43.

⁴¹Canav 1985, No. 127.

⁴²Vessberg 1952, 17.

⁴³Isings 1971, 99.

⁴⁴Canav 1985, 81.

Kalıba üfleme tekniğiyle üretilmiş ayaklı kadeh, yarı küresel-silindirik gövdesi, düz ağız kenarı, geniş oturma yüzeyli kaidesi ile biçimin tipik özelliklerini yansıtır (Res. 6)⁴⁵. Patina ile kaplı gövdesi ince cidarlı ve renksiz camdan üretilmiş; gövde ile kaide bağlantısında kusursuzluk gözlemlenir. Diyarbakır Müzesi cam eserleri arasında tek örnekle temsil edilen kadehin yakın benzerlerine Yale Üniversite Müzesi Whiting Koleksiyonu'nda⁴⁶, Kıbrıs'ta⁴⁷, Corning Müzesi⁴⁸ ve Constable-Maxwell Koleksiyonu eserleri⁴⁹ arasında tanık olunur. Whiting Koleksiyonu'ndaki ayaklı kap İ.S. 4.-5. yüzyıla⁵⁰, Kıbrıs'taki İ.S. 4. yüzyıla⁵¹, Corning Müzesi Strauss Koleksiyonu'ndaki kadeh İ.S. 4.-6. yüzyıla⁵² ve Constable-Maxwell Koleksiyonu'ndaki kadehler için İ.S. 4-5. yüzyıl önerilmiştir⁵³. Bu karşılaştırmalardan da anlaşılacağı üzere benzer biçim ve dokusal özelliklere sahip ürünler İ.S. 4-6. yüzyıllar arasında değerlendirilmektedir. Diyarbakır örneğinin anılan ürünlerle doğrudan benzerliğinden hareketle, söz konusu kadeh için aynı dönemi önermek yerinde olacaktır.

Sonuç

Özetle, ayrıntılı envanter kayıtlarına sahip olmamakla beraber, Diyarbakır Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılmış zengin cam eserler arasında, korunma durumları, malzemeleri, üretim teknikleri ve biçimsel ayrıntılarıyla seçilerek çalışmaya konu edilmiş cam eserler, geniş bir coğrafyada, özellikle Roma İmparatorluğu'nun yayılım gösterdiği alanlarda bulunan eserler karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Söz konusu eserler doğrudan benzerlere sahip olmaları yanı sıra, atölye ve yöresel geleneklerden kaynaklanan nedenlerle bazı açılardan farklılık yansıtmaktadırlar. Bununla beraber, hepsinde gözlemlenen ortak özelliklerin başında, üfleme tekniğiyle üretilmiş olmaları gelmektedir ki, bu olgu ürünlerin tamamının Roma dönemine aitliğinde yol göstericidir. Zamansal açıdan yaklaşık İ.S. 1-6.

⁴⁵ 2/9/93 envanter numarası ile müzede korunan kadehin ağız çapı 8.0, kaide çapı 4.0 ve yüksekliği 8.4 cm. dir.

⁴⁶ Matheson 1980, No. 295.

⁴⁷ Vessberg 1952, No. 17., Pl. 4.

⁴⁸ Whitehouse 2001, No. 616.

⁴⁹ Constable-Maxwell Collection 1979, Nos. 86, 281.

⁵⁰ Matheson 1980, 113.

⁵¹ Vessberg 1952, 124.

⁵² Whitehouse 2001, 117.

⁵³ Constable-Maxwell Collection 1979, 59, 161.

yüzyıllar arasını ilgilendiren tarihleriyle, bölgesel üretimler oldukları kabul edildiğinde, geleneksel bir üretim alanı oldukları anlaşılmaktadır. Öncelikle, İ.S. 1.yüzyıl ile 4. yüzyıl arasında yayılım gösteren, Doğu Akdeniz kökenli Suriye, Filistin, Kıbrıs ve Mısır bulgularıyla benzerlikler yansıtmaları nedeniyle, ya bu merkezlerdeki atölyelerde üretilmiş, ya da bunların etkisinde yerel üretilmiş ürünler olduklarını söylemek olasıdır. Bölge kapsamındaki çalışmaların yetersizliği, söz konusu eserlerin yerel ürünler olabileceği konusundaki düşünceleri kuşkulu kılmakla birlikte, beklenebilir bir olgudur. Veri eksikliği nedeniyle, bölgenin Suriye'ye olan yakınlığı ve Roma İmparatorluğu döneminde bu bölge ile olan ticaret ilişkisi göz önüne alındığında, Diyarbakır Müzesine satın alma yoluyla gelen bu grubun, Doğu Akdeniz kökenli ve özellikle de Suriye üretimi camlardan oluştuğunu varsaymak olasıdır. Bunların yanı sıra, Diyarbakır Müzesi ürünlerinin Kıbrıs üretimleriyle olan benzerlikleri ise, yoğun ve karmaşık ticaret ağına işaret etmektedir. Bu nedenle, söz konusu ürünleri belirli bir merkez ya da atölye üretimi olarak değerlendirmektense, geniş anlamda Doğu Akdeniz üretimleri olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır.

Sonuç olarak, arkeolojik kanıtlar ışığında Mezopotamya'da İ.Ö. 3. bin sonlarında keşfedildiği kabul edilen camın, başta Yakınoğu olmak üzere, zamanla bütün coğrafyalara yayılması ve tüm antik çağ boyunca cazip bir malzeme olarak karşımıza çıkmasının asal nedeni, pratik kullanımı ve sanatçıların beklentilerine hizmet etmesinden kaynaklanmaktadır. İnsanoğlunun en büyük keşiflerinden biri olan bu yapay madde, Roma döneminde cam üfleme tekniğinin geliştirilmesiyle ayrı bir boyut kazanmış ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte başlangıçtaki lüks olma özelliğini kaybeden camın yaygınlaşması ve coğrafyalar arasında dolaşması, farklı kültürler arasında yaşanan kültürel etkileşimlerin günümüzde bir başka açıdan algılanmasını da kolaylaştırmıştır. Özellikle Roma döneminde yaşanan bu durum, yeterince bilinmeyen ve Mezopotamya coğrafyasının bir parçası olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin anılan dönemdeki kültürel dokusunu algılama konusunda bazı katkılar sunmaktadır.

Kat. No: 1

Bibliğrafya

- Canav 1985 Canav, Ü., Ancient Glass Collection, Türkiye Şişe Cam Fabrikaları A.Ş., İstanbul, 1985.
- Aström 1965 Aström, P., "Collections of Cypriote Glass", Opuscula Athenesia V, 1965.
- Charlesworth 1966 Charlesworth, D., "Roman Square Bottles", Journal of Glass Studies VIII, 1966.
- Constable-Maxwell Collection 1979 The Constable-Maxwell Collection of Ancient Glass, Sothbey, London, 1979.
- Crowfoot 1957 Crowfoot, J.W., Samaria-Sebaste III: The Objects from Samaria, London, 1957.
- Lightfoot-Arslan 1992 Lightfoot, C.S. - Arslan, M., Ancient Glass of Asia Minor: The Yüksel Erimtan Collection Anadolu Antik Camları: Özel bir Koleksiyon, Ankara, 1992.
- Hayes 1975 Hayes, J.W., Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum, Toronto, 1975.
- Isings 1971 Isings, C., Roman Glass in Limburg, Groningen, 1971.
- Israeli 2003 Israeli Y., Ancient glass in the Israel Museum: The Eliahu Dobkin collection and other gifts, Jerusalem, 2003.
- Matheson 1980 Matheson, S.B., Ancient Glass in the Yale University Art Gallery, Yale Univ., New Haven, 1980.
- Özet 1988 Özet, A., Dipten Gelen Parıltı, Bodrum Sualtı Müzesi Cam Eserleri, Ankara, 1998.
- Vessberg 1952 Vessberg, O., "Roman Glass in Cyprus", Opuscula Archaeologica, VII, 1952.
- Whitehouse 1997 Whitehouse, D., Roman Glass in the Corning Museum of Glass 1, Corning, 1997.
- Whitehouse 2001 Whitehouse, D., Roman Glass in the Corning Museum of Glass 2, Corning, 2001